

De molenaar van Sanssouci

J.A.M.A. Sluysmans¹

Boven een raam van een woning aan de Parkweg 1 te Nijmegen bevindt zich een afbeelding van een molen die ooit de vestingwal van Nijmegen sierde, maar in 1887 is afgebroken. De molen luisterde naar de naam ‘Sans Souci’, een verwijzing naar een in de tweede helft van de achttiende eeuw populair verhaal over een conflict tussen de Pruisische koning Frederik de Grote en een eenvoudige molenaar. De molen van laatstgenoemde is de koning een doorn in het oog, omdat deze een belemmering vormt van de zichtlijnen in het park rond het koninklijk zomerpaleis Sanssouci bij Potsdam. De koning poogt vergeefs de molenaar uit te kopen, en als deze niet verkoopbereid blijkt, dreigt hij de man met gebruikmaking van zijn koninklijke macht de molen te ontnemen. De molenaar merkt gevat op dat de koning dat had kunnen doen, als er geen rechters in Berlijn waren geweest. De koning erkent dat inderdaad niet hij, maar de rechter beslist over eigendomsontneming, over onteigening, en haalt tandenknarsend bakzeil.

In het Nederland van de eerste helft van de eenentwintigste eeuw - waar op velerlei terrein inspanningen worden verricht om de rechtsstaat uit te hollen - dreigt de goede molenaar van Sanssouci minder eigendomsbescherming te ondervinden dan in het laat achttiende-eeuwse Pruisen. Waar ook wij in ons land al sinds 1841 een systeem kennen waarin eigendomsontneming enkel kan plaatsvinden uit kracht van een onherroepelijk rechterlijk vonnis zal daar - als het aan de minister van Infrastructuur en Milieu ligt - snel verandering in komen. Een brief die zij op 25 november 2015 aan de Tweede Kamer zond, maakt duidelijk dat het haar ambitie is om onteigening niet langer te laten geschieden via een vonnis, maar via een besluit van het op onteigening beluste bestuursorgaan. Een belanghebbende kan dat besluit dan weliswaar nog aanvechten bij de bestuursrechter, maar als dat niet (of niet tijdig) gebeurt, komt geen rechter er nog aan te pas.

In het Nederland van de eerste helft van de eenentwintigste eeuw zal een burger dus in een reguliere onteigeningsprocedure zonder rechterlijke tussenkomst kunnen worden ontzet uit zijn eigendom.

¹ Jacques Sluysmans is bijzonder hoogleraar onteigeningsrecht aan de Radboud Universiteit te Nijmegen en partner bij Van der Feltz advocaten te Den Haag.

Misschien, zo zult u zich afvragen, heeft de minister wel goede redenen voor deze ingrijpende stelselwijziging.

Misschien is dat inderdaad zo, maar die heeft zij dan tot op heden niet met de buitenwereld gedeeld.

Zelf lukt het mij niet dergelijke redenen te verzinnen. Opmerkelijk in dit verband is ook dat uit een betrekkelijk recent Nijmeegs onderzoek (uit 2013) met de titel ‘Ten gronde beschouwd’, uitgevoerd in opdracht van nota bene het ministerie van Infrastructuur en Milieu, is geconcludeerd dat “noch het huidige functioneren van het onteigeningsrecht, noch de wens van de gebruikers van dit recht nopen tot radicale wijzigingen”. Toch zet de minister blijkens haar brief in op wijzigingen die bepaald als ‘radicaal’ kunnen worden gekwalificeerd. De conclusie kan dan geen andere zijn dan dat een weloverwogen oordeelsvorming het aflegt tegen politiek hobbyisme.

Misschien, zo zult u zich afvragen, kunnen binnen die voorgenomen stelselwijziging wel waarborgen worden getroffen, om de positie van de burger wat minder kwetsbaar te doen zijn.

Misschien is dat inderdaad mogelijk, maar over dergelijke waarborgen wordt in de brief nauwelijks gerept.

Natuurlijk kan in de wet worden bepaald dat de Afdeling zich verplicht uitspreekt over alle onteigeningsbesluiten, dat een onteigeningsbesluit bij exploit moet worden betekend, dat in onteigeningszaken blijft gelden de hoofdregel dat de kosten van bijstand van de onteigende integraal voor rekening van de onteigenaar komen. Dit soort regels past echter niet in het streven de onteigeningsregelgeving te uniformeren op de leest van de Algemene wet bestuursrecht. Het introduceren van dit soort aan het bestuursrecht wezensvreemde toeters en bellen in de procedure maakt die procedure zeker niet eenvoudiger en beter. Dan kunnen we alles net zo goed laten zoals het thans is (waar overigens zeker niets mis mee zou zijn).

Het moge duidelijk zijn dat ik de voorgenomen stelselwijziging in het onteigeningsrecht met weinig enthousiasme tegemoet zie. Het is nu aan de Kamer om het ministerieel voornemen een halt toe te roepen, waarbij de Kamerleden ter harte kunnen nemen de waarschuwing van wijlen professor Van Wijnbergen dat juist op hobbyisme gebaseerde wetgevingsinitiatieven met irrationele vasthoudendheid verdedigd zullen worden.